

Зіновій Свереда

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ ЯК ЗАСНОВНИК СОЦІАЛЬНОЇ ДОКТРИНИ УГКЦ

Віра і наука

У час війни і відбудови України існує потреба в сильних особистостях, які творять історію, а не піддаються під її умови та перешкоди. Дуже важливо пам'ятати приклад в історії як тих осіб, які засновували різні організації, так і тих організацій, в середовищі яких виховувались лідери для народу. Для українців важливу державотворчу роль виконувала церква як інституція, християнство як віра, світогляд, цінності, виховання і освіта, єпископи як лідери та авторитети.

Постать Митрополита Андрея Шептицького посідає центральне місце в історії української духовності, культури та суспільної думки початку і середини ХХ століття. Його діяльність охоплює церковну, освітню, економічну, культурну та політичну сфери, в яких він поставав не лише як духовний пастир, а й як реформатор, мислитель і провідник соціального відродження. Андрей Шептицький вважав, що справжнє відродження народу починається з внутрішнього морального й духовного оновлення, але мусить проявлятися в конкретних соціально-економічних діях, у творенні структур добра,

справедливості та солідарності як альтернатива до інституцій зла, які породжують грабунок і бідність.

Найцінніші матеріали та документи про діяльність Митрополита Андрея Шептицького зараз зберігаються в архівах, зокрема у фондах історичного архіву у Львові, в бібліотеках та виданнях кооперативного руху, в листах та згадках сучасників, письменників, в архівах Ватикану, в міністерствах Австрії та Польщі. Але головне — це історична пам'ять народу, який з покоління в покоління в часи переслідування та підпілля передавав згадку та спадщину про національне відродження завдяки Митрополиту Андрею, що стало основою для незалежності України.

Соціальна доктрина Андрея Шептицького стала певним підґрунтям та основою соціального вчення всієї Української Церкви. Його концепція поєднувала християнську антропологію, соціальну відповідальність і національну ідентичність. Для цього є певні пояснення і розуміння тих історичних обставин.

Друга половина XIX століття в історії українських земель відзначалася глибокою соціальною кризою, породженою колоніальним статусом у складі як Російської, так і Австро-Угорської імперій. На заході України, попри формальну відміну панщини, зберігалися феодальні пережитки, що зумовлювали соціальну депресію народу. Несправедливий розподіл земельних і природних ресурсів (понад 50 % землі у власності двох тисяч поміщиків), монополії, корупція в судах і зловживання аристократії формували

систему економічного поневолення. Селяни залишалися без доступу до освіти, кредитів, землі та можливостей професійного розвитку. Соціальні хвороби — передусім алкоголізм — підсилювали деградацію свідомости, формуючи залежність народу від панівних верств. Місцева аристократія побоювалася появи підприємницького середнього класу, активності громад та інтелігенції, що могли би порушити її політичну монополію. На виборах була реалізована куріальна система, що давала великим землевласникам більшість місць у парламенті (один делегат від землевласників представляв біля 7000 осіб, тоді як один представник селян — більше 200000).

Громади були ослаблені податками та відсутністю фінансової та юридичної грамотности. Українські землі використовувалися як джерело дешевої сировини та продовольства, а також як ідеальний ринок для збуту промислових товарів.

Була проблема «індемнізації» — компенсація за неоплачувану працю до 1848 року. Багато поколінь не могли створити основу для добробуту своїх дітей.

Велику біду приніс державний закон про виробництво алкоголю — «пропінація». Після 1848 року виробництво алкоголю стало монополією та основним джерелом прибутку місцевих поміщиків. У 1878 році в Галичині налічувалося 23 269 корчм, тобто одна корчма на 223 особи, а середнє споживання алкоголю становило 26 літрів на людину на рік. Володимир Навроцький у дослідженні «Алкоголізм і пропінація» писав, що селяни витрачали 54 мільйони

ринських на алкоголь, тоді як їхній річний дохід становив лише близько 110 мільйонів ринських. Загальна алкогольна залежність населення перетворилася на національну катастрофу.

Тому і в Європі, і в Галичині, в західних регіонах України, голос Церкви став голосом протесту і захисту вірних від організованого гріха, породженого колоніалізмом, зокрема браку свободи та поваги до гідності людини.

«Немає й не буде жодної людської науки чи ідеї, що могла б замінити Боже вчення, бо немає й не буде людини, яка знала б людські потреби краще за Ісуса Христа», — казав Митрополит у своєму посланні «Християнська робота». Бо вчення Церкви в соціальних питаннях не є чимось новим — це форма постійного заклику християнства до вдосконалення людини.

Його думки поступово були викладені у посланні «Про соціальне питання» з 1904 року.

«Віра у Христа має бути для нас Законом і соціальним ученням... Лише Христос визначає мету Своєї науки і Закону для переустрою людства, що, починаючи від особи й родини, веде до ладу і сили кожную народну спільноту й усе людство».

Оновлення людського духу в Христі й із Христом вважалося основоположним для правдивого соціального розвитку. Митрополит називає Христа реформатором усього життя людства:

«Своєю божественною силою Він хоче оновити цілий світ, зіпсований первородним гріхом. Своім ученням Він обійняв усе

людство: немає жодної справи й жодної інституції, яку б Він не хотів перебудувати — утверджуючи правильне й усуваючи хибне».

Людина має прославляти Бога й поза храмом, а найкращий спосіб виявити любов до Христа — будувати суспільство за Божими заповідями. Слуга Божий називає вчення Церкви «молитвою руками». Ось приклад практичної поради:

«Християнство, мої найдорожчі брати, — не теоретична доктрина, а практика життя; це Закон, який християнин не може усунути, бо (Божий Закон) надає часовому розвиткові логічну місію».

У розвитку соціального вчення Церкви справді прогрес є лише тоді, коли проголошення християнських соціальних ідей або аналіз актуальної ситуації й виявлення проблеми тісно пов'язані з конкретною дією Церкви. Цей процес має бути нерозривним. Митрополит Шептицький був переконаний, що суспільство, яке дотримується принципів Божого Закону, може розв'язувати щоденні проблеми вірних, але він також тверезо бачить реальність світу, бо «Наша земля була, є і буде наповнена злом».

Митрополит не пропонує соціальне вчення як власну програму чи як програму пап, а виступає посередником, який передає історичне багатство церковної думки й показує, що вчення і діяльність Церкви в соціальному житті — не плід ідей певної доби, а спадок історичної еволюції віри людей упродовж століть. Він указує на спрямованість Христового вчення рятувати людину і формувати в Бозі новий суспільний лад: *«Проповідь Євангелія не обмежується самою*

Церквою. Вона входить у дім кожного християнина, оживляє родинні відносини, приходить у громаду й уводить там новий порядок, доходить до справ, що обговорюються в парламентах і радах, іде до міністрів та імператорів, щоб навчити, як правити й дбати про спільне благо; доходить навіть туди, де народи чи держави воюють, — і накладає на всіх обов'язок справедливості та любови».

Шептицький визначав головним завданням Церкви — «піднести гідність людини», допомогти їй відчутти свою творчу місію в суспільстві. Його соціальне вчення базувалося на таких принципах:

- первинність духовних і моральних цінностей над інтересами;
- участь вірних у справах управління і господарювання;
- розвиток солідарності між людьми і спільнотами;
- поєднання віри, освіти і праці;
- виховання активного громадянина, здатного брати відповідальність за спільне благо.

У добу, коли політичні партії лише починали формуватися, Церква стала фактичним центром громадського життя. Завдяки підтримці Митрополита Шептицького відбувалося створення мережі кооперативів, освітніх товариств («Просвіта», «Дністер»), банків і професійних шкіл. Парохії перетворювалися на осередки не лише релігійного, а й соціального розвитку — з читальнями, школами, спортивними клубами, кооперативами та касами взаємодопомоги.

Такий підхід фактично заклав основи української соціальної економіки — моделі, де господарська діяльність підпорядковується моральним засадам, а не лише прибутку.

Економічна просвіта

Одним із найвидатніших досягнень Митрополита Андрея Шептицького була розбудова системи економічної самоорганізації українського народу. Його стратегічна мета — створити передумови для «мирної фінансової революції», в якій господарське життя народу ґрунтувалося б на засадах християнської етики, взаємної довіри й ощадности. Поняття *народного капіталу* означало залучення фінансових ресурсів вірних, громад і Церкви для розвитку спільного добра. Формула цієї концепції звучала просто, але глибоко:

«Освіта + мудрість + ощадність → солідарність + продуктивність + добробут».

На практиці це означало створення кооперативних структур, банків і кас, які належали самим людям. Учасники — селяни, ремісники, священники — ставали не лише клієнтами, а й співвласниками. Таким чином, відбувалася демократизація економіки.

За ініціативи Митрополита Шептицького було створено широку мережу фінансових інституцій:

- близько 2000 мікрокас при парохіях і громадах;
- 15 регіональних кредитових спілок;

- 6 великих народних банків, серед яких — «Дністер» (1894), Земельний іпотечний банк, Українська шадниця, міська кредитна спілка «Надія», Карпатський банк.

До 1914 року обіг коштів банку «Дністер» зріс у 22 рази, що свідчить про колосальний рівень довіри населення. Це підтверджує звіт у Львівському обласному архіві (фонд 308 і 309). Близько 91 % акціонерів цих банків становили селяни та громади, а 1,3 % — священники, що підкреслювало народний характер ініціативи.

Андрей Шептицький сам поручався особистим майном перед європейськими банками — *Basler Handelsbank* та *Boden Credit Anstalt* — щоб отримати кредити для українських кооперативів. Лише у 1904 році він надав понад 10 мільйонів крон, а загалом — понад 40 мільйонів австрійських крон для розвитку кооперативного руху. Митрополит підкреслював: «Кооперація — це не лише економіка, це школа морального вдосконалення». Під егідою Церкви діяв Крайовий ревізійний союз українських кооперативів, який до 1914 року об'єднував 517 кооперативів, з яких 228 очолювали священники. Кооперативна діяльність стала одночасно школою управління, довіри та практичної етики. Люди вчилися приймати спільні рішення, вести бухгалтерію, контролювати прибутки, співпрацювати заради спільного добра. Ці цифри є у фінансових звітах фонду 408–409 Львівського історичного архіву.

Майно Церкви використовувалося як ресурс для служіння народові:

- 55 тис. гектарів лісових угідь у Карпатах,
- 3 тис. гектарів нафтодобувних земель,
- санаторії, школи, монастирські ферми, сиротинці. За його підтримки діяли: Українське педагогічне товариство, «Сільський господар», «Маслосоюз», Українська господарська академія в Подєбрадах (Чехія), де навчалося понад 600 студентів за кошти Церкви.

Багато положень, які сьогодні є центральними в *Соціалній доктрині Церкви (Rerum Novarum, Quadragesimo Anno, Centesimus Annus)*, Андрей Шептицький сформулював раніше:

- поняття «інституцій зла» — прибуток, побудований на бідності інших;
- концепція «організованого гріха», тобто структурного зла — корупції, колоніалізму;
- принцип «влади як служіння», а не панування;
- бачення демократії як морального устрою, заснованого на участі всіх, і перш за все, освічених осіб, морально вихованих та об'єднаних між собою.

В сучасній Україні, яка переживає війну, економічну кризу й моральну дезорієнтацію, ідеї Андрея Шептицького набувають особливої актуальності. Його принципи — участь громадян у господарському управлінні, перевага освіти над споживанням, моральна відповідальність бізнесу — є тим, чого бракує сучасній державній політиці.

Його принципи:

«Бідність — це незнання власного потенціалу та соціальна ізоляція», сьогодні можуть стати гаслом українських реформ у сфері освіти, підприємництва та місцевого самоврядування.

Модель «парохіяльної економіки», яку він розвивав, може бути сучасним прототипом соціального підприємництва та місцевої економічної демократії для громад, які хочуть бути здатними до самоорганізації.

Андрей Шептицький постає не лише як духовний провідник, але як архітектор українського соціально-економічного відродження. Його діяльність поєднала духовність і практику, віру і господарство, мораль і економіку.

Основні результати його праці:

- створення мережі народних фінансових інституцій;
- організація освітніх і кооперативних рухів;
- формування соціально активного духовенства;
- підтримка науки, культури та промисловости;
- підготовка покоління лідерів, які стали керівниками

ЗУНР і діячами міжвоєнної України.

За підрахунками дослідників, 90 % провідників українського руху 1910–1930-х років були випускниками інституцій, заснованих або підтриманих Андреем Шептицьким.

Його соціальна доктрина — це не лише сторінка історії, а практичний дороговказ для сучасної України, яка стоїть перед викликами відбудови, моральної деградації та війни.

Основні досягнення Митрополита мають очевидну спадковість у сучасних викликах України:

- відновлення економіки через освіту, кооперацію та солідарність, а не лише зовнішні інвестиції;
- розвиток громад, що ґрунтуються на моральних і професійних цінностях;
- необхідність участі громадян у прийнятті рішень і контролі ресурсів;
- поєднання духовного лідерства з конкретними господарськими та соціальними діями.

Соціальна доктрина Церкви, яку заклав Андрей Шептицький, сьогодні є надзвичайно актуальною в умовах післявоєнної відбудови України. Його принципи — *«влада як служіння», «економіка як форма любови до ближнього», «кооперація як школа солідарности»* — відповідають ключовим потребам сучасного суспільства, що пережило руйнування, корупцію та моральне виснаження. Післявоєнна відбудова України вимагає не лише технічних чи політичних стратегій, а етично-духовної програми, яка б поєднала всі рівні суспільства — від держави до громади, від бізнесу до освіти, від культури до релігії.

Саме соціальна доктрина Андрея Шептицького може стати основою такої програми — українського «плану Маршалла», заснованого на цінностях, де економіка служить людині, а людина — ближньому.

Висновки, які можна зробити як дороговкази для сучасних реформ в Україні після війни:

Гідність людини є основою для розвитку

«Не для наживи працюєш, але щоб бути людиною».

Економіка має служити людині, а не навпаки. Людська праця є формою співтворчості з Богом, а не засобом визиску.

Влада — це служіння, а не панування

«Хто має владу — має служити, а не володарювати».

Політична й економічна влада є відповідальністю за добро спільноти, а не інструментом особистого збагачення.

Освіта є основою економічної свободи

«Темний народ не може бути вільним».

Знання, професійна освіта і культура є «капіталом духу», без якого не може бути матеріального добробуту.

Кооперація та самоорганізація — шлях до визволення народу

«Коли народ сам себе організує, тоді ніхто його не поневолить».

Кооперативи, спілки, громади — це школи довіри, взаємної допомоги і соціальної демократії.

Солідарність важливіша за конкуренцію

«Християнський народ не ділиться на переможців і переможених».

Економічні відносини повинні ґрунтуватися на взаємній підтримці, справедливості та братерстві, а не на безмежному змаганні.

Народний капітал є основою самостійності

«Ми мусимо мати свій капітал, бо без нього ніхто нас не шанує».

Фінансові ресурси повинні належати самим громадянам і громадам, а не зовнішнім структурам. Народне господарство — це форма самозахисту і самоповаги.

Праця є наслідком творчості

«Праця є молитвою тоді, коли служить любові».

Будь-яка форма чесної праці є служінням Богові та ближньому. Без культури праці не може бути нації.

Церква має бути соціально активною

«Духовенство повинно виводити народ з темряви, а не лише молитися над ним».

Священник є не лише проповідником, а й організатором громади, наставником, порадником у господарських і соціальних справах.

Економічна мораль — це фундамент національного життя

«Народ, що краде, не збудує держави».

Моральна чесність, прозорість, відповідальність у бізнесі є умовою політичної незалежності та стабільності.

Любов і милосердя — дороговкази для ринку

«Економіка без милосердя перетворюється на нове рабство».

Мета господарства — не накопичення, а спільне благо та вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

ЦДІАУЛ. Ф. 201. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрія Шептицького, про місійність і завдання Церкви.* Оп. 1. Спр. 29.

ЦДІАУЛ. Ф. 201. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрія Шептицького, про церковну реформу.* Оп. 1. Спр. 64.

ЦДІАУЛ. Ф. 201. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрія Шептицького, богословія і життя.* Оп. 1. Спр. 233.

ЦДІАУЛ. Ф. 201. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрія Шептицького, послання вірним.* Оп. 1а. Спр. 32.

ЦДІАУЛ. Ф. 201. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрія Шептицького, християнське вчення.* Оп. 1а. Спр. 54.

ЦДІАУЛ. Ф. 201. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрея Шептицького, пересторога перед безбожністю.* Оп. 1а. Спр. 74.

ЦДІАУЛ. Ф. 201. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрея Шептицького, промова Ексцеленції.* Оп. 1а. Спр. 77.

ЦДІАУЛ. Ф. 201. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрея Шептицького, про допомогу бідним.* Оп. 1а. Спр. 84.

ЦДІАУЛ. Ф. 201. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрея Шептицького, про страйки.* Оп. 1а. Спр. 86.

ЦДІАУЛ. Ф. 201. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрея Шептицького, парохіальне життя.* Оп. 1а. Спр. 88.

ЦДІАУЛ. Ф. 408. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрея Шептицького, про Великий Піст.* Оп. 1а. Спр. 231.

ЦДІАУЛ. Ф. 201. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрея Шептицького, духовне відвідування Пресв. Євхаристії.* Оп. 1м. Спр. 115.

ЦДІАУЛ. Ф. 201. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрея Шептицького, про Святе Письмо.* Оп. 1м. Спр. 4.

ЦДІАУЛ. Ф. 201. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрея Шептицького, кореспонденція з представниками православних Церков.* Оп. 4б. Спр. 1516.

ЦДІАУЛ. Ф. 358. *Розвиток культури і освіти села і «Сільський Господар».* Оп. 2. Спр. 40.

ЦДІАУЛ. Ф. 358. *Фінансові документи діяльності Митрополита Андрея Шептицького.* Оп. 1. Спр. 101.

ЦДІАУЛ. Ф. 358. *Фінансові документи діяльності Митрополита Андрея Шептицького.* Оп. 1. Спр. 102.

ЦДІАУЛ. Ф. 358. *Статут кооперативної нафтової компанії «Унія» (Унія) для Митрополичого Фонду Столових дібр.* Оп. 2а. Спр. 68.

ЦДІАУЛ. Ф. 358. *Контракт на виробництво солодоців.* Оп. 2а. Спр. 91.

ЦДІАУЛ. Ф. 358. *Фінансові і статистичні документи, контракти і ділові угоди Митрополичого Фонду Столових дібр.* Оп. 2а. Спр. 17. Арк. 7.

ЦДІАУЛ. Ф. 358. *Фінансові і статистичні документи, контракти і ділові угоди Митрополичого Фонду Столових дібр.* Оп. 2а. Спр. 26. Арк. 1–2.

ЦДІАУЛ. Ф. 358., *Фінансові і статистичні документи, контракти і ділові угоди Митрополичого Фонду Столових дібр.* Оп. 2а. Спр. 35. Арк. 10.

ЦДІАУЛ. Ф. 358. *Співпраця Митрополита Андрея з підприємцями і промисловцями Західної України.* Оп. 2а. Спр. 141.

ЦДІАУЛ. Ф. 358. *Фінансові і статистичні документи, контракти і ділові угоди Митрополичого Фонду Столових дібр.* Оп. 2а. Спр. 14.

ЦДІАУЛ. Ф. 358. *Фінансові і статистичні документи, контракти і ділові угоди Митрополичого Фонду Столових дібр.* Оп. 1. Спр. 250.

ЛНБ НАН України. Інв. № 767. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрея Шептицького 1900-1905.* Львів, 1906.

ЛНБ НАН України. Інв. № 790. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрея Шептицького, о виборах.* Львів, 1907.

ЛНБ НАН України. Інв. № 818. *Пасторальні документи, видання, кореспонденція Митрополита Андрея Шептицького, Церква в Галичині.* Львів, 1909.

ЛНБ НАН України. Інв. № 821. *Документи Митрополита Андрея Шептицького, заснування товариства св. Павла.* Львів, 1905.

ЛНБ НАН України. Інв. № 826. *Документи Митрополита Андрея Шептицького, богословські товариства.* Львів, 1907.

ЛНБ НАН України. Інв. № 11211. *Документи Митрополита Андрея Шептицького Про необхідність реформи.* Львів, 1901.

ЛНБ НАН України. Інв. № 11207. *Пастирське послання Митрополита Андрея Шпотицького до духовенства О місіях і духовних вправах.* Жовква, 1902.

ЛНБ НАН України. Інв. № 18257. *О супружестві і родині.* Жовква, 1902.

ЛНБ НАН України. Інв. № 11207. *Посланіє Пастирське Галицького Митрополита Андрея Шептицького о Церковнім Братстві.* Жовква, 1905.

ЛНБ НАН України. Інв. № 18255. *Документи і послання Митрополита Андрея.* Львів, 1905–1914.

ЛНБ НАН України. Інв. № 18256. *Документи і послання Митрополита Андрея.* Львів, 1905–1914.

ЛНБ НАН України. Інв. № 18257. *Документи і послання Митрополита Андрея,* 1905–1914.

ЛНБ НАН України. Інв. № 18258. *Кореспонденція, документи і послання Митрополита Андрея.* Львів, 1910–1914.